

The Abraham Arbesfeld Kollel Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Men

WWW.KOLLELYOMRISHON.ORG

Halachot of Eretz Yisrael

Rabbi Hershel Reichman
ט' שבט תשע"ז • February 5, 2017

בענין ארץ ישראל וקדושתה

הארץ, ומשנתבטלה קדושת הארץ בטלה כל קדושת ערי חומה - אף חלות הקדושה מפאת בית מקדש (148).

והנה הראב"ד (פי"ב מהל' שמיטה ויובל הלט"ו) כתב וז"ל שהראשונות בטלו משכטלה הארץ אע"פ שחומתה קיימת ואם נפלה חומתן מיד בטלה קדושתן עכ"ל. ונראה דהראב"ד אזיל לשיטתו דס"ל (בפי"ו מהל' בית הבחירה הלט"ו) דקדושת ביהמ"ק פטלה ביחד עם קדושת הארץ, וז"ל למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר א"י עכ"ל. וס"ל דקדושת ערי חומה נמי בטלה עם בטול קדושת הארץ. והראב"ד הבחין בין קדושת המשכן דחלה בחו"ל בלי קדושת א"י לבין קדושת ביהמ"ק דחלה רק בא"י בזמן דחלה קדושת הארץ. ונראה לבאר סברתו די"ל דקדושת ביהמ"ק חלה לא רק בבית עצמו אלא אף במקום ובקרקע של הבית. והקרקע זקוקה לקדושת א"י כדי שתתקדש אף בקדושת בית המקדש. משא"כ במשכן שבמדבר שנסע ממקום למקום למסעותיו במדבר י"ל דקדושתו חלה רק בחפצא דהמשכן עצמו, ולא חלה בקרקע שבמדבר בשעת חנייתו, ומשו"ה אף במקומו חלה קדושת המשכן בלי קדושת הארץ כלל. ולפי"ז יל"ע בקדושת משכן שילה האם דומה לקדושת המשכן שבמדבר ולא חל ביה קדושת המקום, או"ד שדומה לביהמ"ק דחקדושה חלה אף במקום, וצ"ע.

והנה בסוף דבריו כ' הראב"ד שכומן שקדושת הארץ והמקדש קיימת אם נפלו חומות העיר של עיר חומה אזי קדושתה בטלה. ויש לבאר דבריו בשני אופנים: א) י"ל דר"ל נפילת חומות העיר במציאות, דאזי העיר אינה נחשבת תו לעיר חומה דחסר לה ה"קף חומות במציאות, דבנפלו החומות א"א לקרותה עוד עיר חומה, ולכן קדושתה בטלה. ויש להוסיף עוד

(148) ועיין בחידושי הגר"מ הלוי פי"ב מהל' שמיטה ויובל הלט"ו ד"ה אכן הפירוש להרמב"ם.

(149) ויוצא לפי"ז חידוש דחל דין חורבן על מקצת א"י ולפי"ז ממנה את קדושתה ואע"פ ששאר א"י לא חרבה

דס"ל לראב"ד דקדושת העיר תלויה בקידוש תמידי ע"י מחיצותיה, דהמחיצות אינן מקדשות את העיר לעתיד לבא אלא רק מקדשות את העיר לאותה שעה שהן מקיפות אותה ומשנפלו בטל קידוש דהמחיצות ונתבטלה קדושת העיר.

ב) י"ל דבנפלו החומות כוונתו דנפלו מחמת חורבן העיר ע"י כיבוש שונאים, וכדמצינו בביאור סוגיין דנפלו מחיצות ירושלים וביהמ"ק ר"ל חורבן ע"י השונאים (כנ"ל מתוס' שאנ"ץ). ולפי"ז יוצא דבנחרב עיר חומה ע"י כיבוש שונאים החורבן מבטל את קדושתה, ואע"פ דהשונאים לא כבשו ולא חרבו את שאר א"י ירושלים וביהמ"ק, מ"מ חל דין חורבן על אותה עיר חומה שכבשוה לבטל ולהפקיע ממנה את קדושתה (149).

ע"כ ענין פדיון מעשר שני אחרי שקלטוהו מחיצות

דף נג:

בענין ארץ ישראל וקדושתה

א

שם ארץ ישראל וקדושת א"י

כתב הרמב"ם (פ"א מהלכות תרומות הל"א-ב) ז"ל התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל כו' א"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים, אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום אפילו מן הארץ

ובקדושתה עומדת. ונראה דכ"ז בחורבן עיר אחת בא"י, משא"כ בחורבן ירושלים עיה"ק דאזי פקעה קדושת כל הארץ ואפילו ממקומות שלא נחרבו, דחורבן ביהמ"ק וירושלים מהווה עפ"י דין חורבן לכל הארץ דפקעה כל קדושתה, וכן משמע מהראב"ד ודו"ק.

שהרי עכו הוי הגבול הצפוני לקדושת הארץ לענין תו"מ (עיין גיטין ז:), ומ"מ חל שם א"י יותר צפונה מעכו, ולמה נשק ר' אבא דוקא כיפי דעכו. וצ"ל דר' אבא נישק כיפי דעכו להראות את חיבתו לקדושת הארץ, דמתחילה מעכו.

והנה בנוגע לאיסור להתיישב בארץ מצרים כ' הרמב"ם (פ"ה מהל' מלכים הל"ח) ז"ל ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל עפ"י בי"ד שהיא מותרת, ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשפחן בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות שנאמר כמעשה ארץ מצרים עכ"ל. וצ"ע מה בא כאן הרמב"ם לחדש, דהא אם קדשו ב"ד בכיבוש רבים את ארץ מצרים בקדושת הארץ פשיטא דמותר לשבת בה, דתו אינה עוד ארץ מצרים דהתהפכה להיות א"י המקודשת בקדושת הארץ (וכדפסק הרמב"ם פ"ה מהל' מלכים ה"ו), וא"כ צ"ע למה כתב הרמב"ם "ויראה לי" דמשמע שיש בהלכה זו איזה שהוא חידוש שלו בלי מקורות.

ונראה לבאר עפ"י דכתב הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הל"ג-ד') וז"ל הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה אחלב וכיוצא בהן אע"פ שמלך ישראל הוא ועפ"י ב"ד הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר ולא כחוצה לארץ לכל דבר פנן בבל ומצרים, אלא יצאו מכלל חוצה לארץ ולהיותן כא"י לא הגיעו, ומפני מה ירדו ממעלת א"י מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה מה עממים, ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואת"פ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר. והארצות שכבש דוד הן הנקראין סוריא. סוריא יש דברים שהיא בהן כא"י ויש דברים שהיא בהן כחור"ל. והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות

מצות ישוב א"י נוהגת אלא בזמן הבית, ומשמע דס"ל למגילת אסתר דהרמב"ם סובר דמצות ישוב א"י מדאורייתא תלחה בקדושת הארץ ולא בחלות שם א"י. ועיין באחרונים שדח"ו דברי המגילת אסתר ותירצו השגת הרמב"ן בכמה אופנים.

שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שיהגו בו כל המצוות עכ"ל. ומבואר ברמב"ם שיש שני דינים בא"י: א) חלות שם דא"י דהיינו הארץ שניתנה לאברהם אבינו לגבולותיה; ב) קדושת א"י דחלה ע"י כיבוש רבים. ומצוות תו"מ נוהגות מן התורה רק במקומות שנחקדשו בקדושת הארץ, ברם מלשון הרמב"ם "אינו נקרא א"י כדי שיהגו בו כל המצוות", משמע דכדי שיחול חיוב של כל המצוות התלויות בארץ בעינין כיבוש רבים וחלות קדושת א"י, אמנם משמע שיש כמה מצוות הנוהגות בכל מקום שנקרא בשם ארץ ישראל אע"פ שחסר קדושת א"י, וכדיבואר להלן.

ב

האם מצות ישוב א"י תלויה בקדושת א"י או בחלות שם א"י

ולכאורה נראה דמצות ישוב הארץ נוהגת בא"י אפילו בלי חלות קדושת הארץ, שהרי אברהם אבינו נצטווה להתיישב בה גם בלי קדושת הארץ, וכן נצטוו אבותינו יצחק ויעקב. ויעויין ברמב"ם (פ"ה מהל' מלכים הל"ט-י"ב) המאריך בחיוב לדור בארץ ישראל ולא בחור"ל בזה"ז, ולא הבחין כלל אם יש בא"י קדושת הארץ או לא, כפי מה שהבחין בפ"א מהל' תו"מ לענין תרו"מ, ומשמע דמצות ישוב א"י מדאורייתא אינה תלויה בקדושת א"י אלא בחלות שם א"י (בלכ"ד 150).

אמנם לכאורה צ"ע בזה, שהרי הרמב"ם (בפ"ה ממלכים הל"י) כתב וז"ל גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו עכ"ל. והמקור להרמב"ם הוא הגמרא בכתובות (דף קיב.) דר' אבא נשק כיפי דעכו. וצ"ע

150) אולם עיין ברמב"ם בספה"מ שלא מנה מצות ישוב א"י, והשיג עליו הרמב"ן והאריך להביא ראיות שנצטוינו בירושלם וכיבוש הארץ בכל הדורות (עיי"ש מצות עשה ד' שכח אותן הרב), ובמגילת אסתר תירץ דהרמב"ם סובר שאין

בענין ארץ ישראל וקדושתה

ושביעית והכל בסוריה מדברי סופרים עכ"ל. ועיין בגמרא גיטין (דף ח:): וז"ל והקונה שדה בסוריא פקונה בפרוארי ירושלים. למאי הלכתה, אמר רב ששת לומר שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת. בשבת ס"ד. פדאמר רבא אומר לעכו"ם ועושה ה"נ אומר לעכו"ם ועושה ואע"ג דאמירה לעכו"ם שבות משום ישוב א"י לא גזור רבנן עכ"ל. ועיין ברמב"ם (פ"ו מהל' שבת הי"א) וז"ל הלוקח בית בארץ ישראל מן הנכרי מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר בשבת, שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזור בדבר זה, וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא פארץ ישראל לדבר זה עכ"ל. ומשמע דהרמב"ם סובר דחל בסוריא דין ישוב הארץ מדאורייתא ולפיכך פסק דבקונה בית בסוריא מותר לומר לנכרי לכתוב שטר בשבת. ונראה דהרמב"ם סובר דדין סוריה הוא דין דאורייתא דחל בה שם א"י מדאורייתא אך ליכא בסוריא חלות דין קדושת הארץ מדאורייתא. וזהו כוונתו במש"כ "סוריא כארץ ישראל לדבר זה", דר"ל דאע"פ שפסק (פ"א תרומות ה"ב) דכיבוש יחיד לא שמיא כיבוש (ובגמ' בגיטין ח: מבואר דלמ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש כותבין שטר בשבת בקונה בית בסוריא), מ"מ חל בסוריא חלות שם ארץ ישראל,

וי"ל דמשו"ה חל בסוריה מצות ישוב הארץ מדאורייתא, ומשו"ה כותבין עליו שטר אפילו בשבת. אולם מצוות תו"מ אינן חלין בסוריה אלא מדרבנן (וכדפסק בפ"א מהל' תרומות ה"ד). ונראה דזהו הביאור במש"כ הרמב"ם דסוריה "יצאה מכלל חו"ל" - דחל בה שם א"י, "ול להיות כא"י לא הגיעה" - דלא נתקדשה בקדושת א"י מדאורייתא.

ועיין ברמב"ם (שם ה"ו) וז"ל וחרצה לארץ נחלקת לשניים ארץ מצרים ושנער ועמון ומואב המצוות נוהגות בהם מדברי סופרים ונביאים ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן עכ"ל. ונראה דיש חילוק בין דין תרו"מ בארץ שנער ועמון ומואב דחלין מדרבנן מטעם גזירה, משא"כ בסוריא דחלה בה קדושת א"י חיוב תרו"מ מדרבנן מחמת השם א"י שחל בה מה"ת. ומשו"ה כתב הרמב"ם (פ"א תרומות ה"ד) לגבי סוריא "יש דברים שהיא בהן כא"י", ואילו בארץ שנער ועמון ומואב (שם ה"ו) כתב רק דתרו"מ נוהגות בהם מדברי סופרים, ולא כתב שהן כא"י - דבאמת הארצות הסמוכות אינן חייבות בתרו"מ בתורת א"י אלא רק מגזירה דרבנן ואין בהן שם א"י כלל 151).

בהן כא"י וכו' והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות והכל בסוריא מדברי סופרים", דהרמב"ם דדקדק בלשונו דסוריא היא כא"י לענין תרו"מ משא"כ בארץ מצרים ושנער כתב רק דחייבים בתרו"מ מד"ס. ונראה דהחיוב דתרו"מ בארץ מצרים ושנער הוא רק גזירה דרבנן בעלמא בתורת חו"ל דמדרבנן גזור במקומות הסמוכים לא"י דין תרו"מ מדרבנן, ומשו"ה כתב הרמב"ם (פ"א מע"ש הי"ד) דתיקנו במצרים ושנער מע"ש כדי לקבוע מעשר עני. ולפי"ז נמי יש לבאר מש"כ הרמב"ם (פ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"ז) וז"ל סוריא אע"פ שאינה נוהגת בה מן התורה גזור עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל וכו' אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אע"פ שהם חייבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן עכ"ל. ונראה לומר דהחילוק בין סוריא למצרים ושנער הוא כנ"ל דבסוריא תיקנו רבנן חיוב תרו"מ בתורת א"י ומאחר שחל בה שם וקדושת א"י ממילא שביעית נמי נוהגת בה משא"כ במצרים ושנער עמון ומואב דהוי רק גזירה דרבנן

151) וכן דייק הגר"ח זצ"ל בחידושי רבנו חיים הלוי פ"א מהל' תרומות הכ"ב. ועיין ברמב"ם (פ"א מהל' מע"ש הי"ד) וז"ל ויראה לי שמע"ש שמפרישים בארץ שנער ובמצרים פודין אותו ומביאים דמיו לירושלים. וכן יראה לי שלא חייבו מקומות אלו במע"ש אלא כדי לקבוע מעשר עני כדי שיהיו עניי ישראל סומכים עליהם עכ"ל. ודייק רבנו זצ"ל דהרמב"ם כתב שתיקנו מע"ש בארץ שנער ומצרים כדי לקבוע מעשר עני ולא כתב דחייבין במע"ש ובמעשר עני משום שתיקנו חיוב דרבנן של תרו"מ בארץ מצרים ושנער וכדפסק (בפ"א מהל' תרומות ה"ו) "וחוץ לארץ נחלקת לשנים ארץ מצרים ושנער ועמון ומואב המצוות נוהגות בהם מד"ס, ושאר הארצות אין תרו"מ נוהגות בהן". ונראה לומר דשאני חיוב מעשר עני בסוריא מחיוב מעשר עני בארץ מצרים ושנער, דבסוריא חל חיוב מעשר עני משום שחל בסוריא דין תרו"מ מדרבנן בתורת א"י - משום שחל בה חלות שם א"י. וכן משמע מלשון הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ד) "סוריא יש דברים שהיא

בלבד ולא נתקדשו בקדושת הארץ השניה. ומופח מכאן דמצות עגלה ערופה תלויה בשם א"י ולא בקדושת א"י. וכן מוכח ממה שפסק דמצות עגלה ערופה נהגת בעבר הירדן, והרי הרמב"ם פסק (פ"ד מהל' שמיטה ויובל הכ"ח) דשביעית נהגת בעבר הירדן מדרבנן וספיקי עבר הירדן מותרין באכילה, דלא תהא עבר הירדן חמורה ממקומות בא"י שהחזיקו בהן עולי מצרים בלבד. ומבואר דהרמב"ם סובר דעבר הירדן לא נתקדשה בקדושה שניה דלא החזיקו בה עולי בבל (עיי"ש בראב"ד וברדב"ז), ואעפ"כ פסק דנוהג בה דין עגלה ערופה, ומוכח דדין עגלה ערופה תלוי בשם א"י ולא בקדושת א"י.

ב בנוגע לסמיכת זקנים כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' סנהדרין הל"ו) וז"ל אין סומכין זקנים בחוצה לארץ כו' וכל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראיה לסמיכה עכ"ל. ומבואר להדיא ברמב"ם שמצות סמיכת זקנים חלה בכל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים, ומוכח דמצות סמיכת זקנים תלויה בחלות שם א"י, ואע"פ שהוי מקום שלא החזיקו בה עולי בבל וחסרה בה קדושת הארץ.

ג כתב הרמב"ם (פ"ה מהל' קדוש החדש הל"א) וז"ל זה שאנו מחשבין בזה"ז כל א' וא' בעירו ואומרין שר"ח ביום פלוני ויו"ט ביום פלוני לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין. שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ ואין אנו סומכין אלא

א"י מחמת הכיבוש. (ועיין עוד לקמן אות ג' ס"ק ז). כי החפצא דא"י נתקדשה בקדושת א"י מיד בשעת כיבוש רבים המחייפתה במצות הבאת מקום בככור ומע"ש, משא"כ סוריה, דחל בה שם א"י בעלמא מחמת קנין ממון דבנ"י שקנו אותה בכיבוש יחיד בלי חלות קדושת הארץ מדאורייתא. וע"ע לעיל דף קפ"ג קפ"ד.

153. ועיין בחידושי הרמב"ן לגיטין דף ב. ד"ח מאשקלון לדרום שכתב דאף מקומות שלא כבשו עולי בבל וליכא בהם קדושת א"י לענין מצות התלויות בארץ מ"מ א"י בחיבתה עומדת לענין ישיבתה ודירתה, ומבואר דחל שם א"י במקומות שכבשו עולי מצרים ולא ככשום עולי בבל. וע"ע בס' כפתור ופרח (פרק י').

ונראה דזוהי נמי כוונת הרמב"ם (פ"ה מהל' מלכים ה"ח) שכתב "שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל עפ"י בי"ד שהיא מותרת", דהיינו שכבשה בכיבוש יחיד כמו שכבש דוד המלך את סוריה. ושיטת הרמב"ם היא דחלות השם דא"י דחל במצרים עפ"י כיבוש יחיד מתיר להתיישב שם, מאחר דחל בה מצות ישוב הארץ מדאורייתא כדחל בסוריה 152).

ג

מצוות אחרות התלויות בשם א"י ולא בקדושת א"י

ונראה דבנוסף למצות ישוב הארץ יש עוד מצוות אחרות הנוהגות במקומות שחל בהן שם א"י אף בלי חלות קדושת א"י, ונ"מ למקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים ולא החזיקו בהן עולי בבל דלא נתקדשו בקדושת הארץ השניה (עיין ברמב"ם פ"א מהל' תרומות ה"ה), אך מ"מ נראה דחל עליהן שם א"י מדאורייתא 153). ולכאורה יהיה כמה נפ"מ לדינא וכדלהלן.

א לגבי מצות עגלה ערופה כתב הרמב"ם (פ"י מהל' רוצח הל"א) וז"ל אין דין עגלה ערופה נהוג אלא בא"י וכן בעבר הירדן עכ"ל, ויש לדקדק דהרמב"ם לא חילק בין המקומות שהחזיקו בהן עולי בבל לבין המקומות שהחזיקו בהן רק עולי מצרים בלבד. ומשמע מזה דסובר דמצות עגלה ערופה נהגת בכל א"י ואף במקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים

בעלמא לחייב הגביר דח"ל כתרומ"א אין שביעית נהגת בהן דלית להו חלות שם וקדושת א"י כלל, (רבנו זצ"ל).

152) צ"ע שהרי הרמב"ם פסק (פ"א מהל' מע"ש הלי"ד) שאין מביאין בכור ומע"ש מסוריה דאין מצות הבאת מקום נהוגת בחו"ל (עיין לעיל בשיעורים לתחילת פרקין בענין פדיון מע"ש אות ו'), ומסתימת לשון הרמב"ם (שם) משמע דס"ל דסוריה היא חלות שם חו"ל. וצ"ע דכאן נקט רבנו דחל בסוריה חלות שם א"י מדאורייתא. וצ"ל דדין הבאת מקום בככור תלוי בחפצא דא"י ולא רק בשם א"י, וכוונת הרמב"ם דאין מביאין מע"ש ובכור מסוריה הוא משום דאינה חפצא דא"י, והראייה דגזרו על סוריה טומאת ארץ עממים, אע"פ דחל בה חלות שם

בענין ארץ ישראל וקדושתה

על השבון בני א"י וקביעתם. וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא. כיון שאנו יודעין שעל השבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני א"י אי זה יום הוא. וקביעת בני א"י אותו הוא שיהיה ר"ח או י"ט, לא מפני השבון שאנו מחשבין עכ"ל. ומפורש שקביעת בני א"י קובעת ר"ח אף בזה"ז, וקידוש החדש ועיבור שנה בא"י אינם תלויים בקדושת הארץ אי קיימת בזה"ז או לא, או במקומות שהחזיקו בהן עולי בבל וקידושם או לא, אלא שקביעת בני א"י פולה קובעת, ונראה דקביעת ר"ח תלוי בחלות שם א"י ולא בקדושת הארץ.

וע"ע בתוס' (סנה' דף יא: ד"ה אין) שכ' בשם הירושלמי שבזמן שאין יכולין לעבר את השנה בא"י מעברין אותה בחו"ל. והירושלמי הביא ראייה מיחזקאל הנביא ומכרוך בן נריה שעברו שנה בחו"ל ואע"פ שעברו אחרי החורבן שבטלה קדושת הארץ, ומוכרח שקדה"ח ועיבור השנה תלויים בחפצא דא"י ולא בקדושת א"י (154).

ד לגבי האיסור של בן לוי לקבל נחלה בארץ ישראל כדכתיב "בארצם לא תנחל", כתב הרמב"ם (פי"ג מהל' שמיטה הלי"א) ז"ל יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם. אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הנהנים והלויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל עכ"ל. והראב"ד השיג עליו וז"ל א"כ לא יטלו בהן תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ עכ"ל. ונ"ל דנחלקו בזה, דלרמב"ם האיסור ללוי ליטול נחלה

תלוי בחפצא דא"י הניתנת לאבותינו בלבד וכשם א"י בלבד ולא בקדושת הארץ בעלמא. משא"כ הראב"ד סובר דכל מקום שנתקדש בקדושת הארץ בעלמא נאסר לבני לוי.

ה במצות בכורים כתב הרמב"ם (פ"א מהל' בכורים הל"א) ז"ל מצות עשה להביא בכורים למקדש ואינם נוהגין אלא בפני הבית ובא"י בלבד שנא' ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' אלקיך עכ"ל. והנה הרמב"ם לא הבחין בכורים בין מקומות שהחזיקו בהן עולי בבל או לא, ומשמע דס"ל דבזמן בית המקדש השני הביאו בכורים מכל א"י ואפילו ממקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים בלבד ולא החזיקו בהן עולי בבל, דס"ל דמצות בכורים תלויה בחלות שם ובחפצא דא"י ולא בקדושת הארץ.

והנה מדאורייתא אין להביא בכורים מעבר לירדן מזרחה דהיינו מנחלת ראובן גד וחצי שבט מנשה מפני שאינה ארץ זבת חלב ודבש (בכורים פ"א משנה י'), וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' בכורים הל"א). ונראה דהביאור ב"ארץ זבת חלב ודבש" ר"ל הארץ הנבחרת והמובטחת לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, דלא הובטחו אלא לקבל את א"י מעבר לירדן מערבה, דהוי החלק דא"י המובחרת, דעיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. ואע"פ דבארץ סיחון ועוג חלה קדושת א"י אך אינה הארץ המובטחת והנבחרת, ומשו"ה אין מביאין ממנה בכורים (155).

ונראה מזה שיש ג' דרגות בא"י: א) שם וחפצא דא"י הכוללת א"י גם מעבר לירדן מזרחה וגם מערבה. ב) א"י זבת חלב ודבש והיא הארץ הנבחרת מעבר

(155) ולפי"ז יתכן לבאר למה משה רבינו מלכתחילה התנגד לנחלת בני גד וראובן בעבר הירדן דסבר דמכיון דאינה ארץ זבת חלב ודבש ואינה הארץ המובטחת לאבותינו ליכא בה מצות ישוב הארץ. וה' ית' גילה לו דמצות ישוב הארץ נוהגת גם בארץ סיחון ועוג ואע"פ שאינה מארץ המובחרת, דמ"מ נתקדשה בקדושת הארץ. ויתכן דאף נקראת בשם א"י ואע"פ שאינה מובחרת.

(154) ועיין בחידושי הגר"מ הלוי סוף הל' שמיטה ויובל ד"ה אותם הדינים שאינם מהמצות התלויות בארץ, ועיין באגרות הגר"ד הלוי ריש הל' מלכים עמ' רס"ה, ועיין בשיעורי הרב עמ"ס סנהדרין עמ' קע"ח - ק"פ, ובס' שיעורי הרב עמ"ס גיטין ח"א עמ' פ"ז - פ"ט, ובס' שיעורי הרב על מס' חלה ועניני מצות התלויות בארץ עמ' קכ"ו - קל"א.

בדין בכור חו"ל דלפי הרמב"ם פקעה קדושתו מפני דליכא בו חובת מצות הבאת מקום וכדמבואר לעיל (כשיעורים לריש פרק הזהב בענין פדיון מע"ש אות ו'), האם דינו תלוי בקדושת הארץ או בשם א"י בחפצא, ונ"מ לגבי מקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים ולא החזיקו בהן עולי בבל. ופשטות לשון הרמב"ם משמע דאין מביאים בכור מחוץ לארץ, היינו ממקום דליכא בו חלות שם א"י כלל. אמנם אם חל במקום ההוא שם א"י מביאים בכורות משם אע"פ דליכא באותו מקום קדושת א"י. אך מההשוואה של בכור למע"ש לכאורה משמע לאידך גיסא דתלוי דין בכור בקדושת הארץ כמו דין מע"ש עצמו ולא רק בשם א"י בלבד, וצ"ע.

והנה הבאנו בשיעורים בשם הגר"ח זצ"ל דההשוואה בין בכור למע"ש דברמב"ם אינו בדין קדושת הארץ, דהא מצות בכור אינה ממצוות התלויות בארץ, אלא דההשוואה בין בכור למע"ש חל מדין הבאת מקום - דלא חלה מצות הבאת מקום מחו"ל להביא מע"ש ובכור משם לירושלים. ולכאורה י"ל דהיינו מחו"ל ממש, אך במקום שחל בו שם א"י אפילו בלי קדושת א"י, חלה בו מצות הבאת בכור לירושלים, דפטור בכור בחו"ל הוא במקום דלא חל עליו שם א"י כלל.

ונראה שיש לדמות בכור לבכורים, דהא אף בבכורים נוהגת מצות הבאת מקום. וקבענו לעיל דמצות בכורים לרמב"ם תלויה בשם א"י ולא בקדושת הארץ, וא"כ י"ל דה"ה בבכור דמתקיימת מצות הבאת

לירדן מערבה. ג) קדושת הארץ דהיינו המקומות שקדשו בי"ד הגדול ע"י כיבוש וחזקה.

ו) עיין ברמב"ם (פ"א מהל' מתו"ע הלי"ד) וז"ל כל מתנות העניים האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בא"י כתרומות ומעשרות, הרי הכתוב אומר ובקצרכם את קציר ארצכם, כי תקצור קצירך בשדך עכ"ל. ולכאורה מזה דהשווה הרמב"ם את מתנות עניים לתרומות ומעשרות משמע דמצוות מתנות עניים מדאורייתא תלויות בקדושת הארץ, והמקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים ולא עולי בבל אינם חייבים במתנ"ע מדאורייתא בזמן בית שני מדליכא בהן קדושת ארץ ישראל ואע"פ דהויין חפצא וחלות שם א"י. וכן נקט החינוך (מצוה רט"ז). אך עיין במנחת חינוך (שם) דדן בזה הרבה ולא ניחא ליה להשוות מצוות מתנות עניים לתרומות ומעשרות לכל דבר, וס"ל דאע"פ דתו"מ בזה"ז מדרבנן הן מדליכא היום ביאת כולכם (רמב"ם פ"א מהל' תרומות הלכ"ו) מ"מ מתנ"ע הן מדאורייתא. ולפי"ז י"ל ג"כ דאין מתנ"ע תלויות בקדושת הארץ אלא רק בשם א"י בלבד 156).

ז) בנוגע למצות בכור כתב הרמב"ם (פ"א מהל' בכורות הל"ה) וז"ל מצות בכור בהמה טהורה נוהגת בארץ ובחו"ל ואין מביאין בכורות מחוצה לארץ לארץ שנא' ואכלת לפני ה' אלקיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך. ממקום שאתה מביא מעשר דגן אתה מביא בכור בקר וצאן וממקום שאין אתה מביא מעשר דגן אי אתה מביא בכור בקר וצאן אלא הרי הוא כחולין ויאכל במומו וכו' עכ"ל. ויל"ע

דעתם עליהם לדעת את ה' והשרה שכינה בתוכם, וכן אני חושב בנגעי בגדים שלא ינהגו אלא בארץ עכ"ל. משמע דס"ל שנגעי בתים נוהג רק בארץ הנבחרת ולא בעבר הירדן. ועוד דתלוי בהשראת השכינה ולא בקדושת הארץ בקרקע. ונ"מ לכאורה אליבא דהרמב"ם דס"ל דלאחר חורבן בית הראשון קדושת הארץ בטלה אך השכינה דבמקדש ודבא"י לא בטלה, דלפי הרמב"ן דיני נגעי בתים עדיין יחולו.

156) עיין בפירוש הרמב"ן עה"ת (ויקרא י"ג: מ"ז) בנוגע לנגעי בתים ובגדים וז"ל והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאמר כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזו, ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע, אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה. ובתו"כ דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיהא כל א' וא' מכיר את שלו, והטעם כי אז נתישבה

בענין ארץ ישראל וקדושתה

מקום להביאו ממקום שחל בו שם א"י אפילו בלי קדושת הארץ (157).

ונראה שיש עוד הוכחה מהא דפסק הרמב"ם (פ"א הל' תרומות הלכ"ו) דבבית שני לא נהגו מצוות תרומות ומעשרות מפני דחסרה ביאת כולכם, דהוי חסרון בקדושת הארץ וכדביאר הגר"ח זצ"ל בספרו (מבא פשיעורים לעיל). ברם מכמה משניות וגמרות כשי"ט מבואר דנהגו מצות בכור בזמן בית שני, ולכאורה משמע מזה דמצות בכור אינה תלויה בקדושת הארץ כתו"מ אלא בשם א"י בלבד. אך יש לחנות דביאת כולכם מהווה חלות דין בקדושת א"י לענין תרומות ומעשרות בלבד, ולא לגבי שאר המצוות התלויות בקדושת הארץ. דחסרון ביאת כולכם פוגמת בקדושת א"י לגבי תו"מ, אך מכל מקום אף היכא דליכא ביאת כולכם חלה איזושהי קדושת הארץ בגומה המחייבת במצוות אחרות כגון בכבור (158).

ד

קדושת הארץ והמקדש בזה"ז

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הל"ה) ז"ל כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כן שגלו בטלה קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שדיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לפא. כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשה קדושה שניה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לפא עכ"ל. ועוד כתב (פ"א מהל' תרומות הלכ"ו) ז"ל התרומה בזה"ז ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרה אינה מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד ובזמן שכל ישראל שם שנא' כי תבואו ביאת כולכם

כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית לא כשהיו בירושה שניה שהיתה בימי עזרה שהיתה ביאת מקצתן, ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה. וכן יראה לי שה"ה במעשרות שאין חייבין בזה"ז אלא מדבריהם כתרומה עכ"ל. ובהל' בית הבחירה (פ"ו הלט"ז) כ' וז"ל ולמה אני אומר במקדש וירושלים שקדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבא ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קידשה לעתיד לבא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששמומין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב ארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה מן המעשרות ומן השביעית שהרי אינה ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקידשה לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה הרי הוא מקודש היום ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה, עכ"ל.

ובכסף משנה (בהל' בית הבחירה שם) תמה על דברי הרמב"ם וז"ל, איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה, ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה, מי עדיפא בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש, וצל"ע.

והנה במסכת כלים (פ"א מ"ו) תנן, "עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות ומה היא קדושתה שמביאים ממנה העומר והביכורים ושתי הלחם מה שאין כן בכל הארצות". ולכאורה תמוה

קיום מצוה דחלה על הגכרא ולא בחפצא, עיין בספר שעורי הרב על עניני מצות התלויות בארץ דף קנ"ד-קנ"ה וקס"ד-קס"ה.

(158) בהגדרת הקדושה הפגומה הזו עיין בהערות לקמן.

(157) ז"ע כי הרמב"ם (פ"ב מהל' ביכורים הל"א) פסק שבביאן ביכורים בסוריא ולא בכור ומע"ש, ומ"ש ביכורים בכבור ומע"ש. ותירץ רבינו זצ"ל דשאני בכור ומע"ש דהבאת מקום מזהו דין כעיקר קדושתם משא"כ בכבורים דעיקר קדושתם חל מדין קדושת תרומה והבאת בכורים לירושלים הוי